

Чинники впливу на розвиток навичок soft skills у майбутніх соціальних працівників**Ткачук Юлія Василівна¹**

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, Україна

E-mail: tkachukylia96@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3147-5434>

Статтю присвячено вивченню впливу на розвиток соціальних навичок (soft skills) у майбутніх соціальних працівників. Акцентовано на тому, що сьогодні в українському суспільстві внаслідок геополітичних, економічних, демографічних змін, а також воєнного стану в країні значно підвищився рівень очікувань щодо креативного вирішення соціальними працівниками різних соціальних проблем та швидкого, зрозумілого і якісного надання соціальних послуг. Громадяни потребують оперативної соціальної підтримки та довірливої комунікативної взаємодії в соціальних групах.

У ході дослідження використані такі методи, як аналіз та узагальнення нормативних, психолого-педагогічних і соціологічних джерел, освітніх програм українських закладів вищої освіти з досліджуваної проблеми, а також анкетування серед майбутніх соціальних працівників.

Виділено групи soft skills, які розглядаються українськими та зарубіжними вченими, а також самими студентами як найбільш актуальні для успішного здійснення соціальної роботи. Під соціальними навичками soft skills розуміємо – навички, вміння та характеристики, які дозволяють бути конкурентоздатними та успішними у професійній діяльності.

Означено сутність чинників, що впливають на формування соціальних навичок у студентів у закладах вищої освіти. Під чинниками впливу на розвиток соціальних навичок (soft skills) майбутнього соціального працівника розуміємо чинники об'єктивного та суб'єктивного характеру зовнішнього та внутрішнього середовища, в якому перебуває студент під час навчальної та позанавчальної діяльності в закладі вищої освіти, що дають поштовх для оволодіння ним певними soft skills задля досягнення продуктивного результату в соціальній діяльності.

Обґрунтовано та схарактеризовано зовнішні (глобальні виклики та кризи в політичній, економічній, технологічній, соціальній, ціннісній, освітній сферах функціонування суспільства) та внутрішні (етично-моральні життєві цінності, ментальні та мотиваційні орієнтації, внутрішня готовність до здійснення майбутньої соціальної діяльності, соціальна зорієнтованість на роботу з людьми, індивідуально-особистісний розвиток, інтелектуальність, рівень професійної компетентності, наявний досвід соціальної роботи) чинники впливу на розвиток soft skills у майбутніх соціальних працівників.

У ході узагальнення результатів аналізу досліджуваної проблематики дійшли висновку щодо необхідності врахування під час здійснення освітнього процесу в закладі вищої освіти комплексу чинників впливу. Оскільки різні чинники актуалізують розвиток різних soft skills у студентів.

Ключові слова: майбутні соціальні працівники, соціальні навички, soft skills, розвиток, освітній процес, заклад вищої освіти, чинники впливу, зовнішнє середовище, внутрішнє середовище.

Вступ. З початку XXI століття технологічні винаходи і процеси, інтернет і діджиталізація всеохоплююче та швидко увійшли в життя різних соціальних груп. Внаслідок цього змінився стиль життя людей у соціумі, зокрема, розширилися можливості вирішення соціальних задач та отримання соціальних послуг, впровадилися нові моделі взаємодії з соціальним середовищем.

Водночас, в останнє десятиліття, суспільний розвиток супроводився низкою глибоких суспільно-політичних потрясінь та соціально-економічних криз. Так, в Україні ми зіткнулися з жахливими наслідками російської агресії, а саме: руйнацією соціальної та економічної сфер суспільного життя, демографічними змінами, появою великої кількості осіб, котрі через наслідки жахливої війни змушені покинути свої домівки, перебувають у складних життєвих умовах і потребують оперативного та якісного соціального захисту і підтримки.

При цьому, в Україні, яка активно інтегрується у європейське співтовариство, відбувається модернізація всіх сфер суспільної діяльності, зокрема соціальної роботи. Основну увагу зосереджено

¹ аспірантка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

на тому, що якість надання соціальних послуг залежить не лише від активізації механізмів та ресурсів соціальної роботи, а й від рівня підготовки майбутнього соціального працівника.

Сучасні парадигми соціальної роботи, як справедливо зауважує І. Савельчук, носять як профорієнтований, так і клієнтоорієнтований характер (Савельчук, 2017). Тобто, нині професія соціального працівника, як вид діяльності, орієнтована на потреби конкретних прошарків населення та спрямована на вирішення нагальних соціальних питань з опорою на комплекс наявних у нього спеціалізованих знань і соціальних навичок (soft skills).

Зауважимо, що проблема формування соціальних навичок у майбутніх фахівців вивчалася низкою українських та зарубіжних дослідників. Зокрема, серед українських учених: О. Демченко досліджувала розвиток гнучких навичок у майбутніх фахівців як психолого-педагогічну проблему; Н. Коляда і О. Кравченко описали практичний досвід формування soft skills в умовах закладу вищої освіти; Н. Гарань, В. Замороцька, К. Колесник акцентували дослідницьку увагу на розвиткові soft skills в умовах дистанційного навчання, а Н. Бахмат – в умовах інклюзії; І. Краснощок, О. Демченко, Т. Кравцова досліджували питання використання інноваційних методик та технологій для розвитку soft skills в освітніх закладах; А. Тютюнник розглядав розвиток soft skills у студентів засобами хмарних технологій; О. Бутиліна, Н. Радченко, Ю. Сорока вивчали методи формування soft skills у майбутніх фахівців соціальної сфери.

Серед зарубіжних дослідників: стратегії навчання соціального та емоційного інтелекту фахівця відображені в доробках Л. Зігмар (L. Sigmar), Г. Нунес (Г. Хайнс) та К. Хілл (К. Hill); соціальні навички як навички взаємодії між людиною та її оточенням розглядав Е. Філіпс (Е. Phillips); розвиток м'яких навичок як складової соціальної компетентності вивчав П. Веллхофер (P. Wellhofer); шляхи удосконалення м'яких навичок студентів досліджували К. Тоадер (C. Toader), І. Бред (I. Brad), К. Руєску (C. Rujescu), К. Думітреску (C. Dumitrescu), Е. Сирбулеску (E. Sîrbulescu), М. Орбой (M. Orboi) та К. Гаврила (K. Gavrilă).

Водночас, питання чинників впливу на розвиток соціальних навичок (soft skills) у майбутніх соціальних працівників недостатньо розглянуто у доробках дослідників.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є означення та виділення сукупності чинників, що впливають на розвиток soft skills у майбутніх соціальних працівників у закладі вищої освіти. Відповідно меті дослідження визначено завдання: обґрунтувати та схарактеризувати зовнішні та внутрішні чинники розвитку соціальних навичок (soft skills) у студентів у закладі вищої освіти.

Матеріали та методи дослідження. Для реалізації мети дослідження та вирішення поставлених завдань було використано такі методи, як аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження та програмних (освітніх) документів організації освітнього процесу у закладах вищої освіти; вивчення педагогічного досвіду щодо окресленої тематики; спостереження за навчальною та позанавчальною діяльністю майбутніх соціальних працівників у закладі вищої освіти; узагальнення та конкретизація інформації для формулювання висновків дослідження; а також анкетування серед майбутніх соціальних працівників низки закладів вищої освіти України.

Результати дослідження. У дослідженні виходимо з позиції, що soft skills – це навички, вміння та характеристики, які дозволяють бути конкурентоздатними та успішними у професійній діяльності.

На електронній платформі для навчання дорослих у Європі (Coursera), якою користуються більшість європейських кампаній та закладів вищої освіти, представлено таке трактування навичок soft skills: «це навички, які складають здатність людей ставитися один до одного». Вони включають креативність, критичне мислення, навички інтерпретації інформації та прийняття рішень, лідерство та спілкування (The Job Skills of 2023, 2023).

Зарубіжні дослідники Р. Гровер, Д. Ненгл, М. Бафі та Л. Ендрюс виділяють чотири групи соціальних навичок (soft skills): 1) комунікативні навички (ініціювання або припинення взаємодії, збір і надання інформації, роз'яснення намірів, розпізнавання реакції інших, вибачення, прохання тощо); 2) навички регулювання емоцій (вибір або зміна ситуацій взаємодії, які зводять до мінімуму негативні та / або максимізують позитивні емоції, зміна фокусу уваги для зміни емоційного досвіду); 3) когнітивні навички (розуміння соціальної ситуації, соціальних сигналів, емоцій та очікувань інших людей, здатність до зосередження уваги, швидкої обробки соціальної інформації, визначення способу реагування); 4) навички вирішення соціальних проблем (збір інформації, що стосується проблеми, розуміння причин і масштабів труднощів, визначення варіантів реагування і вибір найкращого, реалізація обраного рішення та оцінка результату) (Grover, Nangle, Buffie, Andrews, 2020: 12).

Українські дослідники Ю. Дроздова і О. Дубініна (Дроздова, Дубініна, 2020: 31–34) прирівнюють поняття «soft skills» до таких термінів як «employability skills» (навички для працевлаштування), «people skills» (навички спілкування з людьми), «non-professional skills» (непрофесійні навички), «key skills» (основні навички), «skills for social progress» (навички для соціального розвитку), «life skills» (життєві навички).

Результати проведеного анкетування серед 78 студентів бакалаврського (63 студенти) та магістерського рівня (15 студентів) з 9 закладів вищої освіти (Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини; Дрогобицький педагогічний університет імені Івана Франка; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; Дубенський коледж РДГУ; Рівненський державний гуманітарний університет (РДГУ); КЗ «Балтський педагогічний фаховий коледж» Одеської області; Житомирський державний університет імені Івана Франка; Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені М.Грушевського) засвідчили, що майбутні соціальні працівники вважають найбільш значимим для себе наявність таких навичок *soft skills*, як-от: активна громадянська і життєва позиції; аналітичне мислення; комунікативні навички; навички грамотно розмовляти і публічно виступати; створення емоційно-психологічного привабливого середовища; цілеспрямованість; уміння вирішувати конфлікти; уміння уникати конфліктів; креативність; надійність; емоційний інтелект; стресостійкість (емоційно-психологічна витримка); адаптованість до соціальних проблем і крос-функціональність; уміння працювати в команді, співробітництво; лідерські якості та вміння вести за собою; уміння надихати на нові ідеї; навички оперативної роботи з масивом інформації; планування роботи; управління часом; системне мислення; уміння вирішувати проблеми і приймати ефективні рішення (максимум результату при найменших затратах); навички організації роботи; уміння будувати алгоритм дій щодо надання необхідної соціальної допомоги людям; дотримання робочої (ділової) етики; впевненість у своїх силах; навички презентатора і переконувача; навички міжособистісного переговорника; навички тайм-менеджменту (здатність правильно розставляти пріоритети та керувати проєктами); клієнтозорієнтованість; знання іноземної мови).

Усі опитані студенти поділяють думку, що розвинені у них соціальні навички (*soft skills*) відкривають спектр нових можливостей у майбутній професійній діяльності: розширюють панорамність соціального мислення, дають упевненість у своїх діях під час виконання соціальних завдань та ефективного здійснення соціальної роботи, стимулюють до пошуку шляхів власного професійного зростання як конкурентоспроможних соціальних працівників.

У зв'язку з актуальністю соціальних навичок для майбутнього соціального працівника доцільним є виділення рушійних сил, які є по суті чинниками впливу та які спонукають розвиток соціальних навичок задля ефективного здійснення соціальної роботи.

Під *чинниками впливу* на розвиток соціальних навичок (*soft skills*) у майбутнього соціального працівника розуміємо чинники об'єктивного та суб'єктивного характеру зовнішнього та внутрішнього середовища, в якому перебуває студент під час навчальної та позанавчальної діяльності в закладі вищої освіти, що дають поштовх для оволодіння ним певними *soft skills* задля досягнення продуктивного результату в соціальній діяльності.

Векторна спрямованість чинників впливу базується на таких принципах: динамічність (гнучкість) (проявляється в постійній зміні змісту та формі впливу); неперервність (визначається потребою постійної підтримки впливу); циклічність (закономірне повторення етапів впливу); дискретність (проявляється в нерівномірній ступені впливу на різних етапах розвитку соціальних навичок).

Обговорення результатів. Нині, як справедливо відмічають українські науковці О. Ковалевська, А. Копіна, С. Широка (Ковалевська, Копіна, Широка, 2021: 51), набирає обертів проблема ментальної реакції соціуму на виклики, що стосуються глобальних викликів століття. Мовиться про переживання наслідків соціально-політичних змін у різних країнах, пандемії останніх років, але й також наслідків драматичних глобальних ситуацій у соціумах, пов'язаних із війнами (зокрема і з російською агресією в Україні). Йдеться не тільки про вироблення індивідом здатності протистояти соціальному стресу, а й про соціальні навички організувати своє життя так, щоб соціально-культурні компетенції співвідносилися з масштабними можливостями суспільства (соціуму) і нагальними потребами соціальних груп (Тептюк, 2019).

Тому питання підготовки професіоналів для соціальної сфери наразі великою мірою зосереджується на розвитку у студентів соціальних навичок (*soft skills*), які дозволяють змінювати, усувати і коректувати негативні соціально-політичні прояви у суспільстві. Мовиться про розвиток таких *soft skills*, як: активна громадянська і життєва позиції, стресостійкість, клієнтозорієнтованість, комунікабельність, створення емоційно-психологічного привабливого середовища, командна робота, тайм-менеджмент, знання іноземної (переважно англійської) мови.

Соціально-політичний чинник впливу на розвиток необхідних соціальних навичок для ефективного здійснення соціальної діяльності доповнюється економічним, який відображає сучасний стан світової економіки (в т. ч. вітчизняної) та тенденції її розвитку: ринкові реформи, технологізація виробничих процесів, скорочення робочих місць та зростаюче безробіття населення (Горішна, 2017).

У 2020 році Всесвітній економічний форум підготував звіт «Майбутні робочі місця – 2025», яким зроблено прогноз навичок, які будуть затребувані у 2025 році, а саме: 1) аналітичне мислення та інноваційність; 2) активне навчання та стратегії навчання; 3) комплексне розв'язання проблем; 4) критичне мислення та аналіз; 5) креативність, оригінальність та ініціативність; 6) лідерство та соціальна включеність; 7) технології: використання, моніторинг і контроль; 8) технології: розробка і програмування; 9) життєздатність, стресостійкість і гнучкість; 10) обґрунтування, розв'язання проблем і формування ідей (The Future of Jobs. Report, 2020).

Водночас зазначимо, що здійснення соціальної діяльності в Україні, яка наразі перебуває на шляху євроінтеграції та вступу до Європейського Союзу передбачає орієнтування майбутніх соціальних працівників на пріоритетні соціальні навички (soft skills) на європейському ринку праці. Так, у щорічному звіті щодо актуальності соціальних і професійних навичок для працевлаштування у компанії, продуктивності праці та інституційного розвитку у 2023 році, представлений на електронній платформі для навчання дорослих у Європі (Coursera) за наслідками опитування більш, ніж 4-х мільйонів респондентів (роботодавців з 3000 компаній, представників Урядів з понад 100 країн, студентів і представників з 3600 закладів вищої освіти), виділено 10 навичок soft skills, які найбільш затребувані на європейському ринку праці у 2023 році, а саме: 1) аналіз та критичне мислення; 2) управління змінами та стресостійкість; 3) організаційні та лідерські навички; 4) соціальна включеність; 5) управління людьми; 6) культурно-емоційний інтелект; 7) командна робота (здатність до співпраці); 8) комплексне та оперативне прийняття рішень; 9) комунікативність; 10) планування роботи та управління часом (The Job Skills of 2023, 2023).

Включення (інклюзія) майбутнього соціального працівника до системи соціальних стосунків та взаємодій, передовсім, відбувається в рамках того соціального середовища, до якого цей працівник намагається долучитися після закінчення закладу вищої освіти. Соціальну інклюзію розглядаємо як процес збільшення ступеня участі студентів у соціальному житті та різних програмах надання соціальних послуг ще під час освітнього процесу в закладі вищої освіти (у ході позанавчальної діяльності).

Наголосимо, що в сучасних умовах суспільно-економічного розвитку суспільства технологічні чинники конкурентоспроможності молоді на ринку праці посідають особливу позицію серед чинників зовнішнього впливу. З одного боку, поява сучасних новітніх інформаційних технологій сприяє збільшенню можливостей для надання різних соціальних послуг, а з іншого боку, впровадження нових технологій детермінує підвищення продуктивності праці соціального працівника, звільняючи його від рутинної роботи та надаючи йому можливість зосередити основну увагу на вирішенні соціальних задач, які вимагають креативних підходів.

Так, сьогодні за допомогою ІТ-технологій автоматизують: обробку інформації (сканування великого обсягу даних, автоматична класифікація даних, прогнозування трендів у соціальній діяльності тощо), роботу з клієнтами (налаштування e-mail-розсилки, автовідповіді на запитання, створення чат-ботів для інформування, збору фідбеку тощо), створення контенту (створення текстів, презентацій, дизайну), управління соціальними проектами (здійснюється за допомогою аналітичних алгоритмів, які здатні прогнозувати ризики та оптимізувати ресурси).

Комп'ютеризація і роботизація, а також медіатизація сучасного ринку праці в соціальній сфері вимагають формування у майбутніх соціальних працівників навичок використовувати, фільтрувати, оцінювати, створювати, проектувати та поширювати цифрові соціальні ресурси. Що актуалізує, у свою чергу, вимогу з розвитку таких соціальних навичок, як: комунікабельність, креативність, дисциплінованість, самоорганізованість, пунктуальність, врівноваженість, крос-функціональність, тайм-менеджмент, командна робота, клієнтоорієнтованість у роботі.

Отже, заклад вищої освіти розглядаємо як найважливіший інститут соціалізації особистості, в якому, завдяки активному використанню сучасних інформаційних технологій, освітній процес спрямовується на підготовку високоосвічених, ерудованих, технічно орієнтованих, культурних, творчо мислячих фахівців.

Згідно з Положенням про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти освітня програма «має передбачати набуття здобувачами вищої освіти соціальних навичок (softskills), що відповідають заявленим цілям» (Положення, 2019).

Орієнтуючись на вимоги сучасного ринку праці та орієнтовне портфоліо конкурентоспроможного соціального працівника, українські заклади вищої освіти до освітньо-професійних програм включають освітні дисципліни, спрямовані не тільки на фахові компетентності, а й на розвиток соціальних навичок (наприклад, «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Менеджмент соціальної роботи», «Етика працівника соціальної сфери», «Соціальна терапія проблем індивіда та групи», «Соціалізація дітей та молоді з особливими потребами», «Соціальна інклюзія» тощо).

Важливо, щоб при вивченні навчальних предметів студенти ознайомлювалися напочатку з тим, на розвиток яких соціальних навичок спрямований навчальний зміст конкретного предмета. Наприклад, в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини кожен майбутній соціальний працівник може ознайомитися на сайті зазначеного закладу вищої освіти із силабусами навчальних дисциплін, в яких зазначається на розвиток яких soft skills буде акцентуватися освітній процес (Силабуси, 2023).

Так, при вивченні навчального предмета «Етика соціальної роботи» (Соціальна робота (Соціально-психологічне консультування). Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти)) студенти з'ясовують, що оволодіння навчальним матеріалом спрямоване на розвиток у них таких соціальних навичок (soft-skills), як: комунікабельність, вміння працювати в команді, комплексне розв'язання

проблем, орієнтація на клієнтів, вміння попереджати, а в разі необхідності вирішувати конфліктні ситуації, володіння тайм-менеджментом (Силабуси, 2023). При вивченні навчального предмета «Сучасні технології соціальної роботи» (Освітньо-професійна програма «Соціальна робота (Соціально-психологічна реабілітація)». Другий (магістерський) рівень вищої освіти) студенти спрямовуються на розвиток таких soft skills, як: креативність, робота в команді, емоційний інтелект, взаємодія з людьми, тайм-менеджмент, саморозвиток, критичне мислення.

При цьому важливим орієнтуючим вектором при вивченні навчальних дисциплін є також наявність у самих викладачів соціальних навичок (soft-skills), зокрема таких як: комунікація (навички обирати і реалізовувати комунікативні стратегії і тактики відповідно до контексту педагогічної взаємодії, що передбачає здійснення педагогічної комунікації на засадах студентоцентрованого підходу, ефективно пояснювати і презентувати навчальний матеріал); управління (навички створення атмосфери довіри, співпраці, залученості, коли кожен розуміє зони відповідальності та працює на результат); взаємодія зі студентами (комунікація, вміння слухати й чути, надавати зворотній зв'язок, домовлятися, розподіляти відповідальність); автономність та відповідальність (навички проводити самостійні наукові дослідження педагогічних явищ та екстраполювати їх результати в практику викладання) (Методика викладання фахових дисциплін (Соціальна робота), 2022).

Водночас, як справедливо зазначають українські вчені-практики Н. Коляда та О. Кравченко, такі чинники, як переважаність зайвою інформацією, брак часу на академічних парах для вивчення необхідного матеріалу можуть дещо ускладнювати процес розвитку м'яких навичок (Коляда Н., Кравченко О., 2020).

Цінним з практичної площини є відображення в освітніх програмах співпраці між усіма зацікавленими сторонами – здобувачами освіти, викладачами, роботодавцями та державою, що передбачає залучення до освітнього процесу фахівців-практиків з різних організацій соціальної інфраструктури і бізнесу; залучення майбутніх соціальних працівників до розробки та впровадження соціальних проєктів та ініціатив ще під час навчання у закладі вищої освіти; формування у майбутніх соціальних працівників почуття власної відповідальності за результати своєї соціальної діяльності.

Загалом, означені вище чинники впливу охоплюють ті сили та інституції здійснення соціальної діяльності, з якими доводиться стикатися майбутньому соціальному працівнику із зовнішнього його оточення (середовища). При цьому, зовнішні чинники впливають на розвиток соціальних навичок (soft-skills) у майбутніх соціальних працівників як об'єктивні стимулятори до дії.

Наголосимо, що майбутній соціальний працівник визначає своє місце на ринку праці, насамперед, на підґрунті *власного внутрішнього світу (середовища його характеристик, знань, умінь та навичок)*, тобто *розвиток* його соціальних навичок відбувається і під впливом *внутрішніх чинників*.

Згідно з результатами досліджень І. Сидорук, прийняття оперативних і ефективних рішень у соціальній діяльності кореляційне із свободою вибору соціального працівника, а цей вибір лежить у життєво-ціннісній та морально-етичній площинах розвитку особистості (Сидорук, 2021).

Сьогодні більшість роботодавців при прийнятті на роботу акцентують, насамперед, на життєвих орієнтаціях та морально-етичних установках майбутнього працівника, його стратегії та прагненню досягти успіху. Задля досягнення позитивного результату у вирішенні соціальних завдань під час майбутньої соціальної роботи, студенти вже сьогодні мають бути далекоглядними у всіх сферах власної життєдіяльності. Адже життя постійно змінюється, розвивається, прогресує. Розробка майбутнім соціальним працівником власного життєвого плану на підґрунті прийнятних у соціумі етично-моральних цінностей та ієрархії життєвих цілей, – є, свого роду, «формулою життєвого успіху» у соціальній діяльності. А для цього студенту необхідне оволодіння соціальними навичками самоменеджменту (самоорганізацією, вмінням управляти собою) та таймменеджменту (технікою раціонального використання власного часу), що сприятиме найкращим чином: виконанню роботи з меншими затратами часу, кращій організації праці, задоволенню від праці, активній мотивації для подальшої праці.

Кожний роботодавець на робочому місці хоче також бачити бездоганно-вихованого фахівця найвищого класу. Наявність таких характеристик, як: дотримання робочої (ділової) етики, стресостійкість, врівноваженість, створення емоційно-психологічного привабливого середовища; цілеспрямованість; уміння вирішувати конфлікти; уміння уникати конфліктів є запорукою успіху конкурентоспроможного фахівця на ринку праці, особливо в соціальній сфері.

Необхідність розвитку соціальних навичок має усвідомлюватися майбутнім соціальним працівником на ментальному рівні. Дослідниця О. Мельничук розглядає групу ментальних здібностей майбутнього фахівця соціальної сфери як основу його соціального інтелекту, що характеризується когнітивною та поведінковою спрямованістю (Мельничук, 2014). Цінним є використання у закладі вищої освіти для розвитку соціальних навичок студентів (особливо для активізації креативного мислення, комунікативності, емоційного інтелекту, навичок самоаналізу, створення атмосфери невимушеного спілкування, продуктивного діалогу, командної роботи) так званих ментальних карт. Згідно з доробками

низки українських учених під ментальними картами розуміється «спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем і діаграм» (Сидорук, 2021: 298).

Відправним пунктом успішної соціальної діяльності кожного соціального працівника є його мотиви: внутрішні цінності, інтереси, прагнення, що дає можливість пояснити соціальну поведінку і можливості впливу на неї. Основними мотиваційними важелями розвитку соціальних навичок у майбутніх соціальних працівників вбачаємо такі: досягнення соціального статусу у соціальній групі (соціуму), соціальне схвалення, повага, самореалізація, покращення власного іміджу (впізнаваність власного бренду), зростання довіри (авторитету) серед членів соціальної групи (соціуму), лідерство та можливість ідеологічного впливу.

Згідно з результатами досліджень І. Сидорук, мотиваційні орієнтири майбутнього фахівця кореляційні з його внутрішньою готовністю до здійснення соціальної діяльності. Дослідниця окреслює практичну (професійну) готовність фахівця до здійснення професійної діяльності як активний діяльнісний стан його особистості, що включає систему інтегрованих властивостей: особистісно-мотиваційного ствердження, налаштованості на працю, уміння перемагати труднощі, бажання досягти успіху і уміння долати перешкоди (Сидорук, 2021). Домінантою такої готовності є професійна, а також соціальна компетентність фахівця.

Оскільки соціальні навички є важливим складником соціальної компетентності майбутнього соціального працівника (Сидорук, 2021), то рівень готовності його до здійснення соціальної діяльності є своєрідним детермінатором успішності оволодіння ним соціальними навичками.

Соціальна робота – це робота з людьми, про людей і для людей. Вона вимагає від майбутнього соціального працівника позитивної соціальної зорієнтованості на роботу з людьми. Чим вищий рівень такої зорієнтованості спостерігається у студента, тим продуктивнішим є розвиток у нього таких соціальних навичок, як налагодження контактів, взаємодія з людьми різних соціальних категорій, робота в команді (Сидорук, 2021).

Взаємний вплив індивідуальних особливостей майбутнього соціального працівника та соціального середовища в процесі здійснення соціальної діяльності визначає характер необхідних соціальних навичок. Дотримуємося позиції, що індивідуальний особистісний розвиток є ядром внутрішнього світу «Я» фахівця.

Важливим компонентом гармонійної інтеграції майбутнього соціального працівника до соціуму є його соціально-емоційний інтелект, який передбачає володіння такими соціальними навичками: усвідомлення власних емоцій; керування емоціями; мотивування себе до діяльності через позитивні емоції; розпізнавання та розуміння емоцій, що виникають в інших людей соціальної групи (соціуму); підтримка доброзичливих емоцій з оточуючими (Савчук, Ковальчук, 2020: 43).

Суголосні з дослідницями Н. Колядою і О. Кравченко, що найбільш оптимально організувати заходи на виявлення та формування «м'яких навичок» у студентської молоді можливо в умовах позанавчальної діяльності (Коляда, Кравченко, 2020: 141). Наявний досвід соціальної роботи у майбутнього соціального працівника дозволяє йому більш об'єктивно оцінювати наявні у нього навички *soft skills* та рефлексивно підходити до розвитку необхідних соціальних навичок для ефективної майбутньої соціальної роботи.

Означені внутрішні чинники впливу доповнюють загальну картину залежності розвитку соціальних навичок майбутнього соціального працівника від різних чинників. Внутрішні чинники, які є наслідком стану внутрішнього середовища особистості, характеризуються більшою суб'єктивністю, але створюють кращі можливості для маневрування процесом формування навичок *soft skills*.

Кожний внутрішній чинник впливу, як і зовнішній, є важливим і має своє поле та силу впливу, діапазон яких відрізнятиметься в різні періоди часу, що вимагає постійної уваги при організації освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Висновки. Загалом, сучасна підготовка майбутніх соціальних працівників у закладі вищої освіти має враховувати як зовнішні (глобальні виклики та кризи в політичній, економічній, технологічній, соціальній, ціннісній, освітній сферах функціонування суспільства), так і внутрішні (етично-моральні життєві цінності, ментальні та мотиваційні орієнтації, внутрішня готовність до здійснення майбутньої соціальної діяльності та соціальна зорієнтованість на роботу з людьми, інтелектуальність та рівень професійної компетентності, наявний досвід соціальної роботи) чинники розвитку *soft skills* у студентів.

Причому, для ефективного розвитку навичок *soft skills* у майбутніх соціальних працівників необхідно під час організації та здійснення освітнього процесу в закладі вищої освіти враховувати комплекс чинників впливу. Оскільки різні чинники актуалізують розвиток різних *soft skills* у студентів у ході навчальної та позанавчальної їхньої діяльності в закладі вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо у конструюванні та обґрунтуванні сучасної моделі розвитку соціальних навичок *soft skills* у майбутніх соціальних працівників у закладі вищої освіти.

Література

Горішна Н. Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи та підготовки соціальних працівників. *Social Work and Education*. 2017. Вип. 4. № 2. С. 8–22.

Дроздова Ю., Дубініна О. Концептуальні підходи до визначення «soft skills» у сучасних та професійних моделях. «Soft skills – невід’ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті»: тези доповідей Міжвузівського науково-методичного семінару. Київ.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. С. 33.

Ковалевська О., Копіна А., Широка С. Феномен критичного мислення в контексті глобальних викликів сучасного суспільства. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2021. Випуск 34. С. 50–57. URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/34_2021/9.pdf

Коляда Н., Кравченко О. Практичний досвід формування «soft-skills» в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Том 3. С. 137–145.

Мельничук О. Б. Соціальний інтелект як складова професійного інтелекту майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2014. Вип. 1(2). С. 52–57.

Методика викладання фахових дисциплін (Соціальна робота): навч. посібник / уклад.: Т. Д. Кочубей, Н. М. Коляда. Вид. 2-ге, допов. Київ : Компринт, 2022. 222 с.

Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ М-ва освіти і науки України від 11.07.2019 р. № з0880-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19>

Савельчук І. Б. Парадигмальний підхід до підготовки фахівців соціальної сфери. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. № 1 (85). С. 142–146.

Савчук Б., Ковальчук В. Формування емоційного інтелекту як компетентності майбутнього фахівця: постановка проблеми. *Молодь і ринок*. 2020. № 5. С. 41–45. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.223064>

Сидорук І. І. Теорія і методика формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05. Луцьк, Тернопіль: Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2021. 699 с.

Силабуси навчальних дисциплін. Факультет соціальної та психологічної освіти. Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. 2022-2023 н.р. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/навчальна-робота/силабуси/>

Тептюк Ю. Модель стресостійкості соціальних працівників різних вікових груп. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Психологічні науки*. 2019. № 3(14). С. 252–267. URL: https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/psy_zbirnyk/article/view/229/230

Bar-On, R. The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence (ESI). *Consortium for Research on Emotional Intelligence in Organizations. Issues in Emotional*. 2005. URL: www.eiconsortium.org [in English].

Grover R. L., Nangle D. W., Buffie M., Andrews L. A. Defining social skills. *Social Skills Across the Life Span*. Academic Press, 2020. P. 3–24.

The Future of Jobs. Report 2020. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf

The Job Skills of 2023. The fastest-growing job skills for businesses, governments, and higher education institutions. Coursera. 2023. URL: <https://epale.ec.europa.eu/en/blog/job-skills-2023>

Factors influencing the development of future social workers' soft skills**Tkachuk Yuliia²***Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine*

The article is devoted to the study of the impact on the development of future social workers' social skills (soft skills). It is emphasized that today in the Ukrainian society, as a result of geopolitical, economic, demographic changes, as well as the state of war in the country, the level of expectations regarding creative solutions to various social problems by social workers and fast, clear and high-quality provision of social services has significantly increased. Citizens need prompt social support and trustful communicative interaction in social groups. The study used these research methods: analysis and generalisation of normative,

² Postgraduate student of the Department of Social Pedagogy and Social Work at the Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

psychological, pedagogical and sociological sources alongside educational and scientific programmes of Ukrainian higher education institutions on the investigated problem, including questionnaires intended for future social workers.

The article identifies groups of soft skills that are considered by Ukrainian and foreign scholars, as well as by students themselves, as the most relevant for successful social work. We understand soft skills as the skills, abilities and characteristics that allow you to be competitive and successful in your professional activity.

The essence of the factors influencing the development of social skills in students in higher education institutions is determined. The factors influencing the development of social skills of a future social worker are understood as the factors of objective and subjective nature belonging to the external and internal environment within which a student exists during curricular and extracurricular activities in a higher education institution; the ones which give impetus to the acquisition or improvement of certain soft skills in order to achieve a productive result in social activities.

The external (global challenges and crises in the political, economic, technological, social, value-related, and educational spheres of society's functioning) and internal (ethical and moral life values, mental and motivational orientations, internal readiness for future social activities, social orientation to work with people, individual and personal development, intellectuality, level of professional competence, available experience of social work) factors of soft skills development in future social workers are substantiated and characterised.

In the course of summarising the results of the analysis of the studied issues, it was concluded that it is necessary to take into account a set of factors of influence during the educational process in a higher education institution, since different factors actualise the development of different soft skills in students.

Keywords: future social workers, social skills, soft skills, development, educational process, higher education institution, factors of influence, external environment, internal environment.

References

Bar-On, R. (2005). The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence (ESI). *Consortium for Research on Emotional Intelligence in Organizations. Issues in Emotional*. URL: www.eiconsortium.org.

Cavchuk, B., Kovalchuk, V. (2020). Formuvannia emotsiinoho intelektu yak kompetentnosti maibutnoho fakhivtsia: postanovka problemy [Formation of emotional intelligence as a competence of the future specialist: statement of the problem]. *Molod i rynek – Youth and the market*, 5, 41–45. Retrieved from: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.223064> [in Ukrainian].

Drozdova, Yu., Dubinina, O. (2020). Kontseptualni pidkhody do vyznachennia «soft skills» u suchasnykh ta profesiynykh modeliakh [Conceptual approaches to the definition of «soft skills» in modern and professional models]. «Soft skills – nevidiemni aspekty formuvannia konkurentospromozhnosti studentiv u XXI stolitti» – «Soft skills - integral aspects of forming students' competitiveness in the 21 century»: Proceedings of the Interuniversity Scientific and Methodological Seminar. (p. 33). Kyiv.: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t [in Ukrainian].

Grover, R. L., Nangle, D. W., Buffie, M., Andrews, L. A. (2020). Defining social skills. *Social Skills Across the Life Span*. Academic Press. (pp. 3–24).

Horishna, N. (2017). Cuchasni tendentsii rozvytku sotsialnoi roboty ta pidhotovky sotsialnykh pratsivnyki [Contemporary trends in the development of social work and training of social workers]. *Social Work and Education*, 4(2), 8–22 [in Ukrainian].

Kochubei, T.D., Koliada, N.M. (compilers). (2022). *Metodyka vykladannia fakhovykh dystsyplin (Sotsialna robota): navch. posibnyk [Methodology of teaching professional disciplines (Social work): teaching manual]*. (2-he ed., rev.). Kyiv: Komprynt [in Ukrainian].

Koliada, N., Kravchenko, O. (2020). Praktychnyi dosvid formuvannia «soft-skills» v umovakh zakladu vyshchoi osvity [Practical experience of forming «soft-skills» in the conditions of a higher education institution]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*, 3(27), 137–145 [in Ukrainian].

Kovalevska, O., Kopina, A., Shyroka, S. (2021). Fenomen krytychnoho myslennia v konteksti hlobalnykh vyklykiv suchasnoho suspilstva [The phenomenon of critical thinking in the context of global challenges of modern society]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filos.-politoh. Studii – Bulletin of Lviv University. Philosopher-political scientist series. Studio*, 34, 50–57. [in Ukrainian].

Melnychuk, O.B. (2014). Sotsialnyi intelekt yak skladova profesiinoho intelektu maibutnykh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Social intelligence as a component of professional intelligence of future specialists in the social sphere]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological sciences*, 1(2), 52–57 [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia Polozhennia pro akredytatsiiu osvithnykh prohram, za yakymy zdiisnuetsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity: Nakaz M-va osvity i nauky Ukrainy vid 11.07.2019 r. № z0880-19. [On the approval of the Regulation on the accreditation of educational programs, according to which higher education applicants are trained: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated July 11,

2019 No. z0880-19]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19> [in Ukrainian].

Savelchuk, I.B. (2017). Paradyhmalnyi pidkhid do pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery [A paradigmatic approach to the training of specialists in the social sphere]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*, 1 (85), 142–146 [in Ukrainian].

Sydoruk, I. I. (2021). Teoriia i metodyka formuvannia sotsialnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Theory and methods of social competence formation of future social workers in the process of professional training]. *Doctor's thesis*. Lutsk, Ternopil: Ternopilskyyi nats. ped. un-t im. V. Hnatiuka [in Ukrainian].

Sylabusy navchalnykh dystsyplin. Fakultet sotsialnoi ta psykholohichnoi osvity. Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. 2022-2023 n.r. [Syllabus of educational disciplines. Faculty of Social and Psychological Education. Uman state ped. Pavlo Tychyna University. 2022-2023 a.y.]. (2022). Retrieved from: <https://fspou.edu.ua/навчальна-робота/силабуси/> [in Ukrainian].

Teptiuk, Yu. (2019). Model stresostiikosti sotsialnykh pratsivnykiv riznykh vikovykh hrup [Model of stress resistance of social workers of different age groups]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: Psykholohichni nauky – Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: Psychological sciences*, 3(14), 252–267. Retrieved from: https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/psy_zbirnyk/article/view/229/230 [in Ukrainian].

The Future of Jobs. Report 2020. (2020). Retrieved from: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf

The Job Skills of 2023. The fastest-growing job skills for businesses, governments, and higher education institutions. Coursera. (2023). Retrieved from: <https://epale.ec.europa.eu/en/blog/job-skills-2023>

Accepted: December 11, 2023

